

УДК 338.431

Г. Є. Павлова,

директор навчально-наукового інституту економіки, к. е. н., доцент,
Дніпропетровський державний аграрний університет

КРИТЕРІЇ ТА ФАКТОРИ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ

G. Pavlova,

Director of Education and Research Institute of Economics, Ph.D., Associate Professor,
Dnipropetrovsk State Agrarian University, Ukraine

CRITERIA AND FACTORS OF DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL SECTOR IN ECONOMICS

У статті обґрунтовано критерії та розроблено класифікацію факторів для стабільного розвитку аграрної сфери економіки. Крім того визначено цілі соціально-економічного розвитку аграрного виробництва, фактори і механізми розвитку, а також методи управління ними з урахуванням місцевих особливостей і особливостей сучасного етапу розвитку національної економіки.

The article develops the criteria and classification of factors for sustainable development of agriculture. It defines the goals of socio-economic development of agricultural production, factors and mechanisms of development, methods of management based on local characteristics and peculiarities of the current stage of development of the national economy.

Ключові слова: аграрний сектор економіки, державне регулювання, критерії, ефективне управління, фактори, концепція.

Key words: agricultural sector, government regulation, criteria, effective management, factors, conception.

ВСТУП

Відповідно до Закону України "Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 р." від 18 жовтня 2005 року № 2982-IV, основні засади державної аграрної політики спрямовані на забезпечення стійкого розвитку аграрного сектору національної економіки на період до 2015 року, системності та комплексності під час здійснення заходів з реалізації державної аграрної політики всіма органами державної влади та органами місцевого самоврядування.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Роль держави полягає у забезпеченні необхідних потреб населення в харчових продуктах, у досягненні збалансованого раціону харчування. Аналіз стану забезпечення населення країни продовольством свідчить, що вирішення цієї проблеми неможливе без розробки й впровадження державної концепції і програми забезпечення національної продовольчої безпеки та відновлення агропромислового виробництва, які ґрунтуються на принципах соціально орієнтованої та державно регульованої продовольчої політики та економічної політики в цілому. Головною стратегічною метою продовольчої політики має стати досягнення споживання основних продуктів харчування населенням на рівні 1990 р. з подальшим покращенням його структури та підвищення якості продукції вітчизняного виробництва. Таким чином, у су-

часній економічній науці об'єктивно назріла необхідність розробки альтернативного сценарію розвитку вітчизняного сільськогосподарського виробництва, реалізація якого дозволила б відновити продовольчу безпеку країни й максимально сприяла б вирішенню соціально-економічних проблем села.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є обґрунтування критеріїв та класифікації факторів стабільного розвитку аграрної сфери економіки, а також визначення цілей соціально-економічного розвитку аграрного виробництва, факторів і механізмів розвитку та методів управління ними з урахуванням місцевих особливостей і особливостей сучасного етапу розвитку національної економіки.

РЕЗУЛЬТАТИ

Для об'єктивної оцінки заходів, які реалізуються, або повинні бути реалізовані необхідні критерії, що визначають стійкість аграрного виробництва. Як критерії можуть виступати як статичні, так і динамічні результати. Критерій — це головна ознака, найбільш точно характеризує сутність стійкості виробництва.

Розрізняють дві основні групи критеріїв. Перша пов'язана із забезпеченням продовольчої безпеки і включає рівень доходів населення, валютних резервів, перехідних запасів продовольства,

імпортних продуктів у структурі споживання і т.д. Друга група об'єднує в собі специфічні критерії: структурні показники аграрного виробництва, показники стану меліорації, забезпеченості насінневим фондом та ін. [4].

Для організації ефективного моніторингу процесу переходу до стійкого розвитку і процесу виконання відповідних програм, необхідна наявність сукупності критеріїв, здатних всебічно відображати динаміку факторів стійкості і ступінь їхнього впливу на траєкторію розвитку аграрного сектора.

Виходячи з визначення стійкого розвитку як динамічної рівноваги аграрного виробництва, що постійно знає якісну трансформацію, можна зробити висновок, що на шляху до стійкості аграрного сектора необхідно, насамперед, досягнення зазначеної рівноваги, стабілізації виробництва продовольства. В аграрному секторі критерієм зазначеної рівноваги виступає, на наш погляд, досягнення стабільного зростання аграрного виробництва за роками і, в кінцевому рахунку, вирішення проблеми продовольчої безпеки. На нашу думку, при реалізації концепції стійкого розвитку, результати якісної трансформації аграрної сфери регіону повинні відповідати таким критеріям, у порядку зменшення їх значимості:

— економічний — забезпечення послідовного нарощування обсягів виробництва сільськогосподарської продукції за рахунок подолання впливу несприятливих зовнішніх і, перш за все, природних чинників, зростання інвестиційної активності та маси прибутку в усіх категоріях господарств;

— соціальний — зростання доходів і розвиток соціально-культурного обслуговування на селі, підвищення загального рівня життя сільського населення;

— екологічний — підвищення родючості ґрантів, охорона земельних ресурсів та природних екосистем, запобігання в процесі виробництва і переробки сільськогосподарської продукції забруднень місць поселення, праці та відпочинку людей.

Стійкий розвиток аграрного сектора належить до складних соціально-економічних моделей і в будь-який момент часу піддається впливу великої кількості різних обмежуючих факторів, класифікація яких необхідна для визначення перспективних напрямів підвищення стійкості аграрного виробництва.

На думку Буздалова І., в основу класифікації чинників, що впливають на стійкість аграрного виробництва, можуть бути покладені такі ознаки: ставлення до середовища виробництва, ступінь активності участі в процесі виробництва, характер впливу на результати господарської діяльності. На думку даного автора, особливе місце в системі факторів стійкого розвитку займають фактори зовнішнього і внутрішнього середовища, крім яких слід розрізняти погодно-кліматичні, організаційно-економічні, екологічні та соціальні фактори [1].

Динаміка розвитку агропромислового комплексу, в тому числі і аграрного сектора, безпосередньо пов'язана з макроекономічною ситуацією і міжгалузевими пропорціями і їх оптимізацією — найважливіший фактор стійкого розвитку АПК [2].

Отже, стійкий розвиток аграрної сфери формується під впливом комплексу взаємопов'язаних факторів, класифікація яких, на наш погляд, може бути здійснена за такими критеріями (рис. 1):

1. Залежно від ступеня керованості (об'єктивності) розрізняють три групи факторів:

1.1. Непідвладні впливу політичні (фінансово-кредитна та бюджетно-податкова політика держави, політична стабільність), інституційні (правові основи ринкових відносин, рівень культури, звички і норми споживання) і природно-кліматичні чинники: біологічні (довжина вегетаційного періоду тощо), ґрунтові (забезпеченість землею тощо), метеорологічні (кількість опадів і ін.).

1.2. Частково піддаються регулюванню еколого — економічні та соціальні фактори: структура земельних угідь, ґрунтова родючість, чисельність і структура сільського населення і ін.

1.3. Фактори, що формуються під впливом суб'єктивних учасників господарських відносин в аграрній сфері: забезпеченість матеріально-технічними ресурсами, платоспроможність товаровиробників, функціонування продовольчого ринку, рівень кваліфікації кадрів, інноваційна активність.

2. Залежно від швидкості зміни:

2.1. Довгострокові — амплітуда змін яких має крок в 3 і більше років (політичні, соціальні, екологічні фактори).

2.2. Короткострокові — змінюються практично постійно (інформаційно-технологічні та виробничі фактори).

3. За ступенем прогнозованості:

3.1. Прогнозовані (виробничі та економічні).

3.2. Непрогнозовані (політичні, екологічні, соціальні, інформаційно-технологічні).

У процесі класифікації факторів стабільного розвитку, на наш погляд, найбільш доцільно використовувати інструментарій територіального маркетингу для аналізу системи впливів на стійке функціонування аграрної сфери регіону. Як правило, в системі маркетингових досліджень фактори поділяються за ознакою віднесення до суб'єкта економіки і розрізняють мікросередовище і макросередовище.

Мікросередовище формує фактори, що мають безпосереднє відношення до системи агровиробничих зв'язків та її можливостей по задоволенню потреб населення в продовольстві. У їх числі: органи державного управління — регіональні і місцеві; ринки ресурсів, агропродукції і ринкова інфраструктура; сільськогосподарські товаровиробники; сільське населення; рівні інвестиційної та інноваційної активності; екологізація ведення сільськогосподарства [3].

Макросередовище утворюють загальні соціально-економічні та політико-правові чинники, що створюють умови функціонування мікросере-

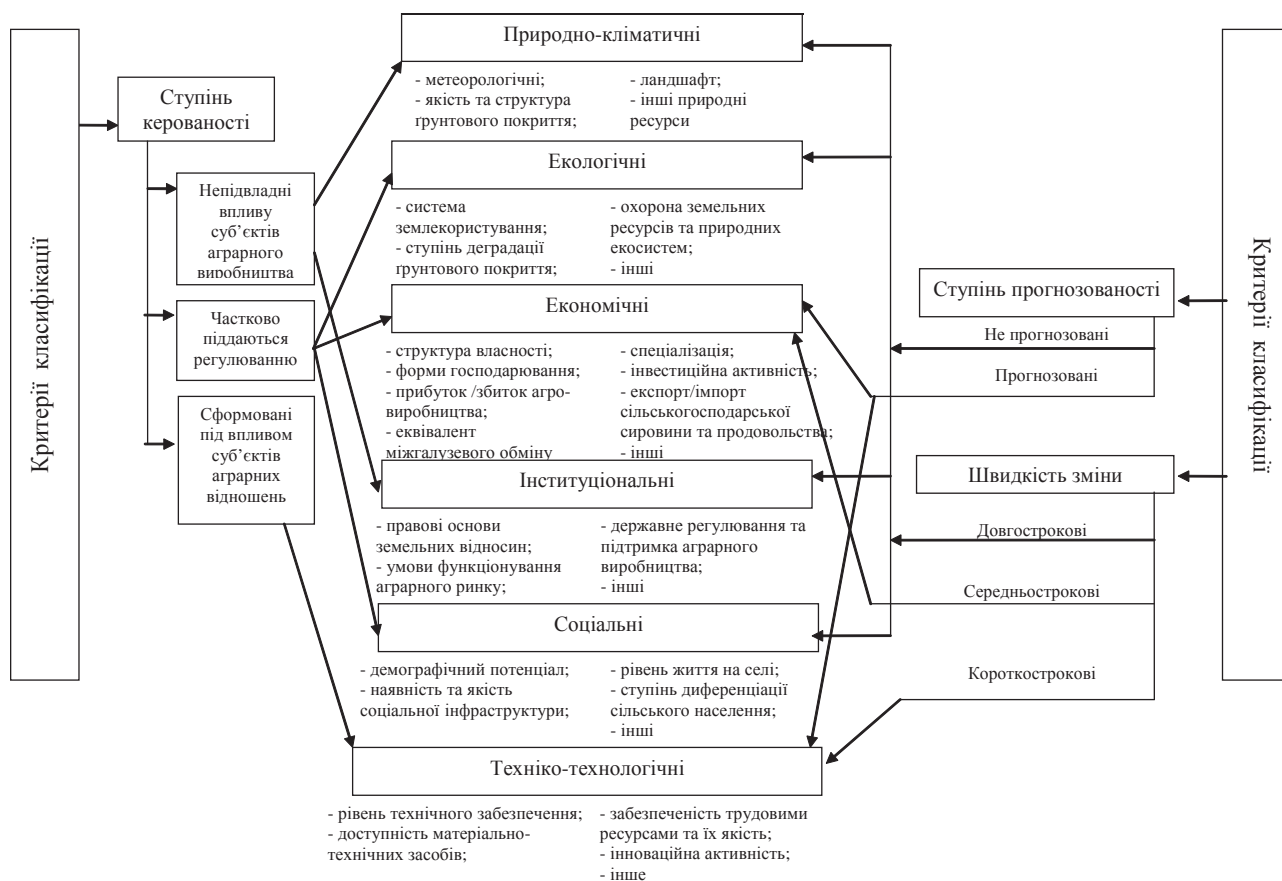

Рис. 1. Класифікація факторів стійкого розвитку аграрної сфери

довища: законодавство, міжбюджетні відносини, курс національної валюти, митні тарифи і мита, інфляція, податки і т.д. [3]. Управління факторами розвитку аграрного сектора має багатоступеневу структуру, в якій представлені державний, регіональний та місцевий рівні.

Кожному з них відповідає система заходів з нарощування потенціалу факторів і посилення їх впливу на процеси аграрного розвитку.

Сила впливу того чи іншого фактора поряд з первинним впливом з боку органів управління або господарюючих суб'єктів залежить від того, наскільки успішними є зусилля щодо використання сприятливих і послаблення впливу несприятливих для розвитку умов.

Виявленню зазначених умов сприяє дослідження макросередовища за допомогою системного аналізу можливостей та загроз. За допомогою кількісного та якісного аналізу економічного, соціального, екологічного та інституційного зовнішнього середовища, в якому діють регіональні економічні агенти, уточнюються і оцінюються зовнішні ресурси, які можна залучити для економічного розвитку аграрного сектора регіону.

Далі необхідне дослідження мікросередовища з метою виявлення сильних і слабких сторін аграрного сектора, внутрішніх джерел переходу до стійкого розвитку, в рамках якого:

а) визначаються характеристики підприємницького клімату в сільській місцевості, який слу-

жить індикатором рівня підтримки ділового середовища з боку регіональних та місцевих органів державного управління;

б) аналізуються об'єктивні дані про ресурси регіону: природні, економічні, людські, науково-технологічні;

в) визначаються результати попередніх програм соціально-економічного розвитку аграрного сектора регіону, виявляються причини успіхів і провалів. Зіставлення результатів аналізу макро- і мікросередовища аграрного виробництва сприяє виявленню як конкурентних переваг, так і перешкод на шляху до досягнення цілей і завдань економічного розвитку села; дозволяє врахувати загальнонаціональний аспект виявлених проблем і його вплив на регіональну агроєкономіку (рис. 2).

Отримана інформація дозволяє зробити обґрунтовані висновки про цілі соціально-економічного розвитку аграрного виробництва, фактори і механізми розвитку, а також про методи управління ним з урахуванням місцевих особливостей і особливостей сучасного етапу розвитку національної економіки. Завершальним етапом дослідження є формування концепції, що відображає пріоритетні напрями стійкого розвитку аграрної сфери, способи їх реалізації, показники моніторингу та критерії оцінки результатів.

Подальше дослідження проблеми дало нам підстави позначити ще один аспект концепції —

інституціональний. Тільки при дієвій політико-правовій та інформаційній підтримці, чіткій структурі прав, обов'язків і відповідальності може бути створена база для економічного зростання, піднесення аграрного виробництва, в результаті якого стане можливим покращення соціальних показників життя села. А, як відомо з досвіду передових країн Європи і США, із зростанням рівня добробуту в суспільстві відбувається і трансформація світоглядних установок, формується новий більш гнучкий спосіб мислення, орієнтований на довгострокову перспективу. Люди, впевнені у завтрашньому дні, з великою увагою ставляться до питань нерівності, культури, екології, тобто, готові повною мірою оцінити необхідність підтримання стійкого розвитку, зокрема і аграрного сектора.

ВИСНОВКИ

Лише на основі чітко вивіреної загальнонаціональної стратегії при активній державній підтримці можна відновити аграрне виробництво і забезпечити його стійкий розвиток. Безумовно, при цьому слід використовувати досвід як вітчизняний, так і зарубіжний, при чіткому розподілі повноважень національного та регіонального регулювання-процесу екологізації аграрної економіки. Крім того, необхідно враховувати, що аграрний сектор регіону як галузь матеріального виробництва має свою внутрішню специфіку, яка визначається природними умовами, і зовнішню, яка виявляється у взаємозв'язку з іншими галузями матеріального виробництва, з національною та світовою ринковою кон'юнктурою.

Література:

1. Буздалов И.Н. Проблемы обеспечения устойчивого развития агропродовольственной системы / И.Н. Буздалов // Общество и экономика. — 2006. — №6. — С. 139—151.
2. Данилишин Б.М. Передумови та перспективи сталого економічного розвитку України // Поглиблення ринкових реформ та стратегія економічного розвитку України до 2010 р.: матеріали наук. конф.: (Київ, 3—4 березня 1999 р.) / Б.М. Данилишин. — К.: НАНУ, 1999. — С. 113—123.
3. Жаліло Я. Економічна стратегія держави: теорія, методологія, практика: монографія / Я. Жаліло. — К.: НІСД, 2003. — 368 с.
4. Чехлянь П.И. Устойчивость производства как фактор конкурентоспособности агробизнеса

Рис. 2. Алгоритм формування концепції стійкого розвитку аграрної сфери з використанням інструментарію маркетингового аналізу

/ П.И. Чехлянь // Проблемы и перспективы повышения конкурентоспособности российской экономики. Материалы XXV Международной научной конференции по экономике. 4.1. — Краснодар: изд-во КубГАУ, 2004. — С. 333 — 341.

References:

1. Buzdalov, I.N. (2006), "Problems of sustainable development obespechenyya ahroprodovolstvennoy system", *Obshhestvo i jekonomika*, vol. 6, pp. 139—151.
2. Danilishin, B.M. (1999), "Background and prospects for sustainable economic development of Ukraine", *Pohlyblennia rynkovykh reform ta stratehiiia ekonomichnoho rozvytku Ukrainy do 2010 r.: materialy nauk. konf.:* (Kyiv, 3—4 bereznia 1999r.) [Deepening of market reforms and strategy of economic development of Ukraine to 2010: materials of science. conf. (Kyiv, 3—4 March 1999.)], National Academy of Sciences, Kyiv, Ukraine, pp. 113 — 123.
3. Zhalilo, J. (2003), *Ekonomichna strategiia derzhavy: teoriya, metodologiya, praktika* [Economic Strategy of state: theory, methodology, practice], Nishi, Kyiv, Ukraine.
4. Chehlan, P.I. (2004), "Stability as a factor of production competitiveness agrobusiness", *Problems and Prospects of Improving competitiveness of the Russian economy. Proceedings XXV Mezhdunarodnoy scientific conference on the economy. 4.1.* [Problems and prospects of improving the competitiveness of the Russian economy. Materials XXV International scientific conference on the economy. 4.1.], KubHAU Publishing House, Krasnodar, Russia, pp. 333—341.

Стаття надійшла до редакції 04.11.2013 р.